

ZÁRSZÓ

MIKÖZBEN GRINNEL COLLEGE-BELI, „MENNYIT ÉR A FÖLD?” címmű tavaszi előadásomra készültem, Jeff Gershsel – aki filmeket készít környezeti problémákról – beszélgetve felszínre tolt bennem egy régi, öntudatlan késztetés. Jeff olvasta e könyv legfrissebb kéziratát, és egyszerűen ennyit mondott: „Nauru történetét még meg kell írni. Utazz oda egy évre, és találkozz az emberekkel. Ott, a helyszínen járj utána, hogy mi történik!” Igaza volt. Bár a könyv már elkészült, csupán az utolsó simítások voltak hátra, és szerzőtársam, John Gowdy egyszer már járt a szigeten, személyesen alig ismertük a nauruiakat, akik számára lassan bekövetkezik a foszfátnélküliség kora. Utazási ügynökünk egy hét alatt elintézte, hogy feleségemmel, Maryvel odautazhassunk.

Ügynökünk, Elana könnyen rátalált az Air Naurura, és helyet foglalt számunkra, ám amikor listájuk eltűnt az elektronikus jegyárúsító rendszerből, nagyon ideges lett. Néhány telefonhívás és faxváltás után sem nyugodott meg teljesen, de remélte, hogy sikerült helyet biztosítania számunkra a Fidsziről Naurura tartó hetenkénti járaton. Bár lehetetlennek bizonyult végérvényesen lefoglalni szobánkat a Menen Szállóban, volt egy faxunk, ami arról értesített, hogy júliusra várnak. Az indulásunk előtti napokban azonban érkezett egy fax Angie Itsimaerától, a naurui külügyi titkárságról, amely arra utasított, hogy utazásunkkal várjuk meg, amíg a kormányzat engedélyt ad arra, hogy szerzőként és esetleg filmesként a szigetre látogassunk. Az elkövetkező napokban több faxot váltottunk a titkársággal, de nem sikerült megállapod-

nunk, ami tovább fokozta nyugtalanságunkat. Mivel repülőjegyeinket csak jelentős veszteséggel tudtuk volna visszaváltani, úgy döntöttünk, mindenképpen elrepülünk Naurura.

Kalandos légiutunk volt. Los Angelesben két óra helyett csupán húsz percünk maradt, hogy elérjük a csatlakozást. Hála egy előrelátó chicagói jegykiadónak, első osztályon utazhattunk, így földet érés után azonnal kiszállhattunk, és kilenc perc alatt futottuk át a belföldi terminálról a nemzetközire. A Quantas pultjánál közölték, hogy a beszállás már befejeződött, ám izgalomunk és verejtékes homlokunk meglágyította az ügyintéző szívét, így egy újabb futás – ezúttal az ő kíséretében –, és már ott is voltunk az éppen záródó kapunál. Poggyászuk azonban nem volt ilyen fürge: csak három nappal utánunk ért Fidzsire, egy nappal Naurura indulásunk előtt. Tekintsük mindezt az eljövendők előjátékának?

A repülő ablakából Nauru szemet gyönyörködtetően zöld volt – valóban kellemes szigetnek tűnt. A vámvizsgálatnál a hölgy megkérdezte: „Tranzit?” – „Nem, egy hónapra jöttünk” – feleltem. – „Naurura? Kormánypapírok? Engedély?”

Szerettem volna azt válaszolni, hogy írtam az elnöknek – tényleg írtam –, és hogy nagy szeretettel vár bennünket – nem várt –, de úgy éreztem, nem értékelné a humoromat. – „Felvettük a kapcsolatot a kormánnyal, és lefoglaltuk a szállodai szobát” – mondtuk. Magamban áldottam Elanát, és átadtam a hölgynek a Menen Szálló faxát. A faxszal és útleveleinkkel elvonult, hogy megtárgyalja az ügyet feletteseivel. – Rendben van, de a faxra szükségünk van az irattárunk számára – tért vissza.

Amíg kísértünk a párás, trópusi napsütésbe, hogy járművet keressünk, reméltem, hogy a szállóban is tudnak majd a helyfoglalásunkról – de itt voltunk Naurun, úgyhogy ez már nem sokat számított.

Másnap délelőtt, amikor a kereskedelmi központ felé sétáltunk, egy hatvanas évei derekán járó naurui megállította mellettünk autóját és kiszólt: „Újonnan jöttek... elvigyem Önöket?” Elfogadtuk ajánlatát és behuppanunk a hátsó ülésre. Alfred Dick néven mutatkozott be.

John és felesége, Linda elmesélték, hogy látogatásuk során sem friss gyümölcsöt vagy zöldséget, sem reggelire való narancslevet nem sikerült szerezniük. Amikor Mary megpillantott egy nagy zacskó narancsot az első ülésen, felkiáltott: – Micsoda gyönyörű narancs! Hol kapta? – Alfred azonnal hátranyújtott kettőt: – Kóstolja meg!

Látogatásunk során egymást érték a hasonló élmények: ételek, ajándékok, szívességek, sőt meghívások családi ünnepekre: esküvőre, első születésnapra.

Villámgyorsan megtapasztaltuk, hogy igaz volt, amit olvastunk: Nauru népe nagylelkű és a személyes kérésnek nem lehet ellenállni.

Naurun való tartózkodásunk első óráiban nagyszerű leckét kaptunk Alfred Dicktól: Mindannyian emberek vagyunk. Fizikai vonásaink megismételhetlenné tesznek, a fizikai vonások mögött azonban ott húzódik a kultúra. Amíg a gének és kultúrák összjátéka által az evolúció hosszú folyamata során kialakult emberi természet fajként kapcsol össze bennünket, egyéniségeinket sokkal mélyebben határozza meg a kultúra, amellyel végső soron értelmezük a világot, amelyben élünk. Jőmagam európai származású észak-amerikai vagyok – nem tudom úgy látni a világot, mint egy naurui. A helyzetet nehezíti, hogy nem beszélem a naurui nyelvet. Bár minden naurui, akivel találkoztunk, beszélt angolul, számukra ez nem anyanyelv. A nauruiak egymás között naurui nyelven beszélnek; ez a nyelv formálja világszemléletüket és eszköze közösségi kapcsolataiknak. Ezért a naurui kultúra jó része rejtve maradt előttem és a szigetre látogató más külföldiek többsége előtt. Olvassák tehát megfelelő fenntartással mindazt, amit a továbbiakban Naururól és népéről írok. Igyekszem a lehető legpontosabban beszámolni mindarról, amit láttam, de megtörténhet, hogy melléfogok néhányszor, vagy éppen nagyot tévedek.

Aggodalmamat tovább fokozza, hogy napjaink észak-amerikai kulturális nézőpontja gyors ítéletet mond Naururól, amit a népszerű kiadványokban, például a Reader's Digest és társai lapjain olvashatunk: a nauruiakat nyugati mércével mérik. Ezek az írások némi rosszállással arra a következtetésre jutnak, hogy Nauru népe – hanyagsága vagy bűnössége miatt – csak magát okolhatja szigete válságos helyzetéért, és alaposan rászorgált minden, őket ért katasztrófára. Véleményem szerint ez az értékelés hibás; ezek az elemzések nem azért tévesztenek célt, mert a közvetlen okokat – rossz befektetések, kevés megtakarítás, alacsony munkakedv, a sok mindenre kiterjedő jóléti államuk fenntartására képes gazdaság megteremtésének kudarca – rosszul határozzák meg, hanem azért, mert nem látják az alapvető okokat: Nauru kultúrájának történetét, a csendes-óceáni népek lakóinak jellemét, illetve a naurui szigetkultúra perspektívájának és a globális piacgazdaságnak kibékíthetetlen ellentétét.

ÚGY ÉRZEM, FONTOS VOLT, hogy eljuthattunk Naurura, hogy közvetlen fizikai kapcsolatba kerülhettünk földjével és életével, hogy mindent lassan, hosszasan érzékeljünk: sétáljunk utcáin, halljuk a szél zúgását, megérintsük

a leveleket, érezzük a napfényt, a hőséget, a páratartalmat. Meg akartam érezni – akár csak egy kis morzsa erejéig –, milyen lehetett az élet Naurun a nyugati befolyás előtt, és meg akartam tapasztalni, milyen ma. Úgy akartam megélni ezt a helyet, ahogy egy naurui megélheti: hallgatni napi 24 órán át a hullámverést és túrni a trópusi hőséget, amelynek hőmérsékleti átlaga az év minden hónapjában meghaladja a 28 °C-t.

Nauru kicsiny sziget: egy délelőtt négy óra alatt körbesétáltuk. A tevékenységek jórészt a néhány száz méter széles parti sávra zsúfolódnak. Akárcsak szülővárosomban, a New York állambeli Troyban, itt is csak elvétve akad a lábát közlekedésre használó ember, így mi Maryvel rögtön szembeütköztünk – nemcsak eltérő külsőnk miatt, de azért is, mert mindenhová gyalog mentünk. Rengetegen megálltak, hogy elvigyenek minket. Gyakran megtörtént, hogy a mellettünk elhúzó autó megállt, majd megfordult és visszajött értünk.

Nauru két szállodája közül a magánkézben lévő Od-N-Aiwo a sziget nyugati részén, a kereskedelmi negyedben, az állami Menen Szálló a keleti part lakónegyedében, az Anibare-öböltől délre található. Mikor Alfred Dick felvett minket, éppen az Od-N-Aiwoba tartottunk. Linda ezt ajánlotta szállásul központi fekvése miatt, de Troyból nem sikerült felvennünk vele a kapcsolatot. Od-N-Aiwo takaros, tiszta szobái olcsóbbak voltak, mint a Menenéi, de úgy döntöttünk, hogy a pénz és a kényelem kevésbé fontos, mint a légkör és az emberek. A Menen vendégei – a Naurun dolgozó legkülönbözőbb külföldi szakértők (pénzügyi vezetők, jogászok, tudósok), az Oktatási Minisztérium alkalmazásában álló külföldi tanárok, az Air Nauru pilótái és repülőmérnökei, üzletemberek – olyan betekintést adhattak Nauru helyzetébe, aminek megszerzéséről rövid négy hetünk alatt másként nem is álmodhattunk.

Első teljes naurui napunk délutánján – miután átváltottuk amerikai dollárunkat ausztrálra (ez Nauru hivatalos valutája), körülnéztünk és haraptunk valamit – elindultunk felderíteni a sziget belsejét. Másfél órát gyalogoltunk a tűző napon egy poros úton, ami kilencven év bányászatának szomorú emlékei között kanyargott, amíg megállt egy furgon, és ablakából kihajolt Halsey, és felajánlotta, hogy elvisz. A második világháborúban híressé vált Bull Halsey admirálisról elnevezett Halsey Capelle a Naurui Foszfátvállalat (NPC) termelési igazgatója volt. Olyan magas lehetett, mint én – körülbelül 170 cm – de testesebb, mint a nauruiak általában. Korábban különféle hajókon dolgozott mérnökként, így bejárta az egész világot, volt az Egyesült Államokban is. Három gyermeke Fidzsin tanult, ő maga feleségével Naurun élt.

A sziget közepén fekvő rakodóhelyre mentünk, ahol autóját egy fa árnyékába állította, hogy némi védelmet kapjunk a forró délutáni nap elől.

Akárcsak Alfred Dick, ő is nagyszerűen beszélt angolul, és úgy tűnt, szívesen tájékoztat minket. Az árnyékból figyeltük a rakodóhelyen folyó munkát, amíg Halsey magyarázott. A frissen kibányászott foszfátércet egy szállítószalag vitte fel egy toronyba, ahol egy ember kiszedte a közé keveredett koralldarabokat. Az ércet őrlőhengerek porrá zúzták, majd egy másik szállítószalag egy nyitott teherkocsiba halmozta, ami leszállította az Od-N-Aiwo melletti foszfátüzembe. Engedélyt kértem, hogy fényképezhessek; Halseynek nem volt ellenvetése.

Ezután elvitt minket a működő bánya területére. A hőskorban kínai és más külföldi munkások kéziszerszámokkal ásták ki a foszfátot a koralltűk közül, és a korábban kibányászott, a koralltűk között kanyargó folyosókon kosarakban vitték a szállítószalagokra. Ma markológépek rakták az ércet a teherautókra, amelyek a rakodóhelyre szállították. A kép pontosan olyan volt, mint amit Christopher Weeramantry *Nauru: Környezeti katasztrófa nemzetközi védnökség alatt* című könyvének borítóján láthattunk. A látvány félelmetesen szép, bár vészjósló volt: a meztelen, fehér koralltűk némán álltak, a távolban zúgott a markoló és alig hallhatóan morajlott a hullámverés. Némán álltunk és figyeltünk.

A visszaúton Halsey megkérdezte, szeretnénk-e mindent látni. A rakodóhely déli oldalán felhajtottunk egy húszméteres, bokrokkal és kis fákkal borított dombra. Erről a „világ tetejéről” beláthattuk az egész szigetet és az azt minden oldalról körülölelő óceánt. A kilátódomb a Tető vékony, a foszfátérc szabaddá tétele érdekében lehántott feltalájának összehordásával keletkezett. Beszélgettünk családunkról, nevünkéről (középső nevem Nimitz, mert anyám rokona volt Chester Nimitz flottaadmirálisnak), és hogy milyen nehéz üzemben tartani a lerobbant bányagépeket. Helyreállított területekről, helyreállítási projektekről kérdeztem Halseyt, ám ő semmi ilyesmiről nem tudott.

A működő és nemrég felhagyott bányaterületek ugyanolyan holdbéli képet nyújtottak, mint a kaliforniai Halál völgye vagy a dél-dakotai Rosszföldek: semmi talaj, semmi élet, csak törmelék, szikladarabok, koralltűk járhatatlannak tűnő pusztasága. A „világ tetejétől” minden irányban elnyúló pusztaságot itt-ott megtörte a visszatérő növényzet zöldje és a szabadon álló, az oxidációtól szürkülő koralltűk, amelyek úgy álltak, mint valami szent szertartás ezernyi szórtlan szemlélője. Szinte hallottam a kék eget ostromló hullámok moraját, ám a szél folytonos zúgásába belevegyült a gépek és szállítószalagok zaja, ami figyelmemet a táj – a sziget és néhai önfenntartó életközössége – széthullásának tragédiájára irányította. Nauru termékeny erejét áthurcolták Ausztráliába és Új-Zélandra, hogy ott virágba borítsák vele a sivatagokat –

mialatt a szigeten az élet dús hálója néhány szívós túlélőre zsugorodott, melyek az emberi megszállás romjain is képesek fennmaradni.

Köszönetet mondtunk Halseynek, amikor kirakott minket az Elizabeth's Garden előtt – ez egyike azon kevés boltoknak, ahol könyveket is lehet kapni. Vettem két Naururól szóló könyvet, amelyeket eddig még nem olvastam. Fél öt felé járt az idő. Melegünk volt és szomjasak voltunk. Vizespalackjaink ugyan még nem ürültek ki, de Mary gyümölcslevet szeretett volna, én meg úgy gondoltam, jól esne egy fagyi. Mire befejeztük uzsonnánkat, az Aiwo Általános Iskola mellett jártunk, ami a repülőtér felszállópályájának nyugati végénél található.

Reggel már végigsétáltunk a kifutópálya északi oldalán, így most a délit választottuk, ahol a parlament és a kormányhivatalok épületei sorakoznak. A kormányzati központ modern, mutatós, szépen gondozott épületeivel ellentétben a tőlük keletre fekvő Yaren Általános Iskola már évtizedekkel ezelőtt elvesztette fényét. Arrébb egy kirándulóhelyet találtunk, ahonnan pompás kilátás nyílt a korallzátonyra és a mögötte elnyúló óceánra. Üres volt, de nem is találtuk hívogatónak: teleszórták üvegcserepekkel, és több táblára is ráfért már a javítás. A kifutópálya vége felé egy autó állt meg mellettünk: az új-zélandi Bruce Graham, aki tegnap, a Fidzsióról érkező repülőn látott bennünket, ajánlotta fel autóját. Bruce vegyész, aki saját környezeti tanácsadó céget működtet Új-Zélandon; itt egy több szigetet és veszélyes hulladékaikat érintő megállapodáson dolgozik. Bemutatta kormányzati vendéglátóját és sofőrjét, Pene Agadiát, a Szigetfejlesztési és Ipari Minisztérium naurui környezetvédelmi tisztviselőjét. A Menen Szállóig idejövételünk indítékairól beszélgettünk, és úgy váltunk el, hogy megbeszéltünk Bruce-szal egy közös vacsorát.

Az Egyenlítőn a napkelte és napnyugta mindig azonos időben, egymástól 12 órányira van – Naurun reggel, illetve este hétkor –, így már lemenőben volt a Nap, amikor kísértünk a teraszra svédasztalos vacsorára. A szabadban eltöltött nap után farkasétvágygal álltunk neki a remek étkeknek: friss zöldségek, pácolt nyers hal, téztsaláta, roston sült hal, csirke és marhahús, desszertként gyümölcskocsonya és gyümölcstortácska. A terasz csupán néhány méterre volt a korallzátony árapálytavacskaítól. Kellemes, langyos szellő simogatott, amíg a korallzátonyon megtörő hullámok folytonos zúgását hallgatva a felkelő Holdban gyönyörködtünk.

Vacsoránál egy nyugdíjas ausztrál mérnök, Glen Jamieson csatlakozott hozzánk, aki a naurui kormány szervezésében önkéntesként segít a Menen Szálló technikai problémáinak megoldásában. Glen életének jó részét a Csen-

des-óceáni szigeteken töltötte; öthónapos meneni megbízatása közepénél tartott. Beszélt a problémákról, amelyekkel szembekerült: a szennyvízkezelő rendszer tisztítatlan szennyvizet eresztett az óceánba, a légkondicionáló egyes egységei nem működtek, az úszómedence klórozórendszere elromlott, egy naurui kézben lévő melbourne-i szállodából a felszámolás után vagy féltucat konténernyi kacat érkezett, amit szét kellene válogatni. Több más szigettel ellentétben Naurun talán nincs túl sok veszélyes hulladék, eltekintve néhány régi olajshordótól és a bányászati gépek működtetéséhez szükséges más kőolajszármazékoktól. Megtudtuk, hogy Kinza Clodumar elnököt, akinek beszédei és környezetvédelemmel kapcsolatos kijelentései lenyűgözték Johnnt és engem, néhány hónappal ezelőtt kiszavazta a parlament. Néhány óras beszélgetés után azzal a jóleső érzéssel álltunk fel az asztaltól, hogy utunk nem egy szokványos csendes-óceáni nyaralás lesz.

Néhány héttel később megállapíthattuk, hogy tapasztalataink ledöntötték az első benyomások némelyikét, másokat viszont megerősítettek. Angie Itsimaera külügyi titkárral, aki utazásunk elhalasztására szólított fel minket, további erőfeszítéseink ellenére sem sikerült találkozunk, amit azért sajnáltunk, mert látogatásunk kormány szintű elismerése sok ajtót megnyitott volna. Amint az első héten megtudtuk, egyes bevándoroltak nem állnak szóba velünk mindaddig, amíg tevékenységünk el nem nyeri a kormány jóváhagyását, mivel minden idegen a naurui kormány embere. Csak az lehet naurui állampolgár, akinek naurui szülője van – mindenki más csak ideiglenesen tartózkodhat itt, még azok is, akik nauruival kötöttek házasságot. Kellemetlenül korlátozva éreztem magam, hogy nem sikerült Itsimaera titkárosszonnal beszélünk jövetelünk céljáról; ám a nauruiak és sok bevándorolt is az első perctől kezdve mindent megtettek azért, hogy megismertessenek minket sziget hazájukkal.

Pene, Bruce vendéglátója nemcsak rendkívül kedves ember volt, de át is érezte helyzetünket. Csendes, harmincas évei közepén járó, jellegzetesen naurui alkatú – zömök – férfi volt, szívélyes, alkalmazkodó személyiség. Csak tetteiből ismerhettem meg, de így is nyilvánvaló volt, hogy Pene a közösség oszlopos tagja. Három gyermeke volt, környezetvédelmi tisztviselőként felelős állást töltött be a Szigetfejlesztési és Ipari Minisztériumban. Énekelt a Gyülekezeti Egyház kórusában, világi prédikátorként szervezte és vezette a szombat esti istentiszteleteket a három templom egyikében, és lelkes résztvevője volt egy fiatalok számára szervezett labdarúgó programnak. Ha érdeklődtünk iránta, elvitt templomukba vagy éppen föl a Tetőre kormos csérekre vadászni. Mindig kéznél volt, ha fuvarra vagy más szívességre volt szükség.

günk. Ragaszkodott hozzá, hogy első szombat esténken menjünk el egy születésnapra.

Autók és emberek tömegében sétáltunk át autójától az úton, majd végig a léggömbökkel díszített, gyertyákkal megvilágított feljárón. Egy szerény ház előtti lejtős udvaron asztalok, székek és pokrócok között kavargott a tömeg. A háztól körülbelül hatvan méternyire egy sík helyen színpadot építettek. Az udvaron két sor asztal állt, roskadásig megrakva ennivalóval. A szélén találtunk ülőhelyet, miközben vagy 500 ember szintén helyet foglalt – az ország lakosságának 5%-a összegyűlt, hogy megünnepelje a Lincoln nevű kisbaba első születésnapját!

Gyerekek kacagtak és szaladgáltak összevissza, az udvar minden sarkát betöltötte az emberi lét. Mindenki elcsendesedett, mikor Willie Star lelkipásztor hálát adott, és Lincoln szülei egy sor fogadalmat tettek – mind naurui nyelven. A vendégek kiszolgálták magukat, miközben Pene készségesen válaszolt az ételekkel kapcsolatos kérdéseinkre. Egy óra múlva táncosok, énekesek és színészek elevenítették meg a színpadot. Minden korosztály szerepelt. Bár egy szót sem értettem a nyelvükből, és a tréfák és táncok jelentését sem ismerem, értettem a mosolyokat, meg tudtam különböztetni a tréfákat a komoly mondatoktól, és még azt is észrevettem, ha valaki belesült. Végül mintegy varázsütésre az összes gyerek elkezdte összeszedni és kidurrantani a kert fáira és bokraira kötözött rengeteg léggömböt. Hazaindulva láttuk, hogy a legtöbb távozó család étellel púposan megrakott, fóliába csomagolt tálakat visz. Sok múltbéli hagyományos kultúrában az élet első éve igen bizonytalan kimenetelű – ezért ünnepeltek oly nagy örömmel. E hagyományból ered, hogy Lincoln első születésnapját így számon tartotta a közösség. Szülei szemmel láthatóan nagy megtiszteltetésnek érezték, hogy a sziget népe velük ünnepel – a közösségnek adott ételajándék hálájuk kifejezője volt.

MINDEN ALKALOM ÚJ lehetőségeket kínált – mi Maryvel jól ki is használtuk őket. Jómagam félénk vagyok ismeretlenek között, ő azonban szinte mindenkiel beszédbe tud elegyedni – felbecsülhetetlen értékű jellemvonás, amikor meg szeretnénk ismerni Naurut és lakosait. Második vasárnapunk reggelén a szálloda parkolójában arra vártunk, hogy valaki elvigyen a templomba – ám nem jött senki. Mary meglátott egy érkező párt, akikről úgy gondolta, előző este együtt voltunk. Integtetett nekik. Az autóban ülők összenéztek, de nem adták jelét annak, hogy felismertek volna minket. „Nem ismerjük őket” – mondtam Marynek. Szavaimat elengedve a füle mellett, tántoríthatatlanul

átvágott a parkolón, és beszélgetésbe elegyedett Maria és Mario Brancalionnal.

Az ausztrál Maria hároméves szerződés keretében társadalomtudományokat tanított a középiskolában, miközben Nauru kultúrájáról igyekezett egy társadalomtudományi tankönyvet írni – ilyen még nem létezett. Mario művész volt, aki a kormány számára készített festménysorozatot. Perceken belül kiderült, hogy számos okunk van a közelebbi megismerkedésre, amelyek közül a legfontosabb közös érdeklődésünk Nauru iránt, és az érte való aggodás.

HÉTFŐ DÉLUTÁN MARIO értünk jött, és felvitt a Tetőre kirándulni. A függetlenség előtt a Brit Foszfátkereskedők Bizottsága ausztrál tisztviselői számára épített házak egyikében laktak. Közvetlenül a ház mögött ötven–kilencven évvel ezelőtt bányászott területek feküdtek, melyeket a régi bányautakon könnyű volt megközelíteni. Izgatottan fűztük be bakancsainkat és töltöttük meg vizespalackjainkat. Az ösvényt sűrű növényzet szegélyezte, amely a koralltűk között is kitöltötte. Dúsan nőttek a hatalmas jukkák, amelyek virágzó szára elérte a négyméteres magasságot; a félévszázados tomanofák alig látható szürke korallvázak fölé tornyosultak. Johnhoz és Lindához hasonlóan engem is lenyűgözött a természet szívóssága és az, hogy milyen sikerrel hódítja vissza azt a holdbéli tájat, amit a frissen bányászott területeken megismertünk. A jelenlegi négyhónapos szárazságot kiadós esők előzték meg, így a Tetőn buján zöldellt az őshonos növényzet; a behurcolt évelők azonban hervadtak, száradtak. Sokfelé az őshonos páfrányok és tomanofák uralkodtak; máshol egyedül ezek alkották a növénytakarót. A legbujább részeken helyenként félrekotortam a vékony avartakarót. Finomabb-durvább foszfátércet és koralltörmeléket találtam alatta, nem valódi talajt. Nauru sohasem kényeztette el élővilágát, a bányászat pedig tovább rontotta az életfeltételeket.

MARIÁÉK HÁZÁBA VISSZATÉRVE még le sem vetettük bakancsainkat, már meg is jelent Rölf Underdahl kikötőmester a vacsorára való hallal. Mario fantasztikus háromfogásos vacsorája alatt a műsort Rölf humoros történetei adták, amelyek arról a huszonöt évről szóltak, amit hajókormányosként töltött Pápua Új-Guineában és Naurun, valamint a mi jóval kevésbé humoros megjegyzéseink arról a pénzügyi katasztrófáról, ami Nauru népét fenyegeti, ám senki sem foglalkozik vele. Úgy nyolc évvel ezelőtt évi 1,5 millió tonna foszfátot szállítottak el Naururól, ezután azonban ez a mennyiség úgy félmil-

lió tonnára csökkent. Így az NPC (Naurui Foszfátvállalat) veszteséges, mivel körülbelül évi 600 000 tonna termelés felett lenne haszna. Nauru egy lábön álló gazdasága számára ez a csökkenés és a vele járó anyagi veszteség azt jelenti, hogy a kormány és bankja – az egyetlen naurui bank – pénzhiánnyal küzd, képtelen fizetni tartozásait és alkalmazottait.

Maria véleménye szerint Nauru középnemzedéke – akik 1970 és az 1990-es évek eleje között lettek nagykorúak – sok más természeti néphez hasonlóan jogfosztott. „A fiatalokkal most változnak a dolgok” – magyarázza. – „A hallgatóim közül egyre többen megkérdezik, miért vannak úgy a dolgok, ahogy. Szeretnének tenni valamit a gondok megoldásáért. A régi kultúra elmosódott, de nem váltotta fel semmi. Reménykedem ezekben a fiatalokban, de nincsenek nemzeti hőseik, mert semmit sem tudnak a múltjukról.” Maria azon dolgozik, hogy tanuljanak a múltjukról: az olyan hősookról, mint például Timothy Detudamo, aki az 1920-as években (büntetését követően) az első naurui tulajdonú vállalat, a Naurui Szövetkezeti Bolt javaslatával, majd megalapításával okozott nehéz perceket az akkori kormánynak; aki ugyanakkor magasabb bányajáradékot harcolt ki a nauruiaknak; aki nagyfőnökként bölcsességével és okos vezetésével elviselhetővé tett egy nagyon nehéz helyzetet a második világháború kitelepítései előtt és alatt. Maria reményei szerint egy tankönyvvel fog hozzájárulni a naurui ifjúság szebb jövőjéhez; ezen dolgozik órái után és a hétvégéken, szinte minden naurui szabadidejében.

Ezen az estén jó érzéssel bújtam ágyba a Brancalionék otthonában eltöltött kellemes órák emlékével, háttérben a hullámtörés morájával. Sok érdekes emberrel találkoztunk és egyre jobban „érezni” kezdtük Naurut. Vasárnap találkoztunk Mariával és Marióval, akik elvittek minket a templomba. Az istentisztelet után bemutatkoztunk Willie Star lelkipásztornak, aki meghívott, hogy vegyünk részt a most sorra kerülő esküvőn, melyet ő fog celebrálni, majd hozzátette: „Természetesen az esküvői ebédre is hivatalosak, ami a Menen Szállóban lesz”. Végignéztük a templomi szertartást, de kínosnak éreztem, hogy az ebédre is elmenjünk. Mary természetesen beszédbe elegyedett Peterrel, a fényképésszel, a menyasszony egyik bácsikájával, így hamarosan az ő oldalán tartottunk a Menen felé. A beszélgetés során kiderült, hogy szeretnénk találkozni a nagyfőnökkel, Paul Aingimeával, akinek apját idézte a New York Times abban a cikkében, mely elsőként ismertette meg Johnnt és engem Nauruval. Mintegy varázsütésre már ott is ültünk a díszvendégek és a család asztalánál, szemben Aingimea nagyfőnökkel és Star lelkésszel. A beszélgetés során könnyedén váltogatták a naurui és az angol nyelvet, bár a lelkipásztor csak akkor szólalt meg angolul, mikor minket köszöntött. Pault érdekelte

látogatásunk, így megbeszéltük, hogy másnap reggel tíz órakor hivatalában találkozhatunk az apjával.

A nyolcvanhét éves James Aingimea tiszteletes, Paul apja, törékeny testalkatú, körülbelül százhatvanöt centiméter magas ember volt. Mesélt az életéről – tapasztalatairól, amikor első nauruiként külföldön tanulhatott és lelkész lehetett; a Truk-szigeti kitelepítésről; arról, hogy milyen szerepe volt abban, hogy a japán megszállás után figyelmeztették az Egyesült Államok haditengerészetét, hogy Truk szigetén nauruiak vannak; szolgálatáról Pápua Új-Guineában; de nem mondott semmit Nauru jelenlegi helyzetéről. Érdeklődött a Naururól szóló korábbi írások iránt, amiket említettem, és másolatokat kért belőlük. Ő is olvasta a Reader's Digest 1997-es cikkét, és ugyanúgy értékelte, mint Cousteau 1990-es filmjét: „Nem kiegyensúlyozott. Túlságosan a rosszra összpontosít.”

A KÜLÜGYI TITKÁRSÁGRÓL az elutazásunk előtti napokban kapott faxok arra a levélre válaszoltak, amiket James Aingimea tiszteletesnek, a Gyülekezeti Egyház lelkészének küldtünk, amiben arra kértük, segítsen minket látogatásunk során. Mivel senkit sem ismertünk Naurun, és Mary szülei mindketten a Gyülekezeti Egyház nyugalmazott lelkészei, úgy döntöttünk, hogy e vékony szálon elindulva őt keressük meg. Mint kiderült, Aingimea tiszteletes már nyugdíjba vonult, a levelek Star lelkész kezébe kerültek. Neki úgy tűnt, ez nem egyházi ügy, így továbbadta a levelet a külügyi titkárságnak. Mivel a média rendszerint nem fest kedvező képet Naururól, a kormány gyanakvással tekint minden íróra és filmesre, aki Naurura szeretne jönni. Nem ítélem el őket ezért, de azt is tudom, milyen fontos a történetük – nagy kár lenne, ha nem sikerülne közzétenni.

Harmadik vasárnapunkon, az istentisztelet után Star lelkész hívott meg minket ebédre a templommal szembeni kínai étterembe. Érdeklődéssel hallgatta, amit a Johnnal közösen írt könyvünkről elmondtam; hogy szigetük története miként példázza azt, ami világméretben történik, és látogatásunk célját, amely az, hogy megnézzük, történetük megfelelő lenne-e arra, hogy egy oktatófilm részét képezze. Megígérte, beszélni fog Joseph Cainn-nel, a Szigetfejlesztési és Ipari Minisztérium vezetőjével, és azt javasolta, írjunk még egy levelet Itsimaera külügyi titkárnak, amiben röviden és egyértelműen kifejtjük, mit szeretnénk csinálni és miért. Az étteremből kilépve így szólott: „Jöjjenek, szeretnék mutatni valamit!” Beszálltunk az autójába, és a foszfátműveket elhagyva néhány kilométerrel északabbra egy egyszerű, dísztelen,

földszintes, harangtornyos kápolna előtt álltunk meg. Amikor kiszálltunk a forró déli napsütésbe, ezt mondta: „A Trukra való kitelepítés előtt Timothy Detudamo nagyfőnök sok fiatal lányt férjhez adott. Nagy különbség, értik. Trukon egy japán tiszt fiatal lányokat kért tőle – teát felszolgálni.” – Star lelkipásztor átható pillantást vetett rám, időik barázdálta arcán a mosolynak csak halvány árnya futott át. – „Detudamo a szemébe nézett, és ujját végighúzta a torkán: »Csak ha elválták a torkomat.« A tiszt nők nélkül távozott. A háború után emeltük ezt a kápolnát Detudamo tiszteletére, mindazért, amit értünk tett.”

Újra beszálltunk az autóba, és visszavitt minket a Menen Szállóba. Útközben minden kérdés nélkül elmondta, hogy a nauruiak testes, sőt kövér emberek voltak már jóval a nyugati ételek és a foszfátjólét előtt. „Nem tudom, hogy a cukorbetegség és más bajok előfordultak-e korábban, de fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy feltételezéseikkel és értelmezéseikkel legyenek óvatosak.” Bár az egészségügyi adatok szerint a huszadik század első évtizedeiben nem haltak meg cukorbetegségben, Star lelkipásztor figyelmeztetése megállja a helyét. Más kultúrákról csak óvatosan, tisztelettudóan nyilatkozhatunk.

A következő vasárnap Star tiszteletes ismét meghívott ebédre. Úgy éreztem, jól érzi magát a társaságunkban. Felidézte, amikor jelen volt Ronald Reagan beiktatásán, egy washingtoni tárgyaláson, amely a 200 mérföldes tengeri halászati zónákról szólt, és ahol beszélt a naurui kormány eredeti befektetési céljáról: arról, hogy 1970-ben úgy döntöttek, a tőkét megőrzik, és csak a befektetések kamatait élik fel. Elárulta, hogy nem érti, miért nem akar a kormány tárgyalni velünk a filmezésről. „Ez a személyes véleményem. Sokat tettek azért, hogy találkozzanak a kormánnyal, nem akadhatnak el.” Úgy éreztem, a négy hét alatt, több hosszú beszélgetés során Star lelkesen lassan bízni kezd bennünk, és tudja, hogy nem szándékozunk ártani népének. Néhány nappal később nagy örömünkre végre találkozhattunk Itsimaera titkárral, és egy szerteágazó beszélgetés után felajánlotta a segítségét, ha továbbra is tervezzük a filmezést.

MARY ELSŐ OSZTÁLYBAN TANÍT, én pedig egyetemi professzor vagyok, így természetes, hogy élénken érdeklődtünk Nauru iskolái iránt. Mary a Yaren Általános Iskola minden második és harmadik osztályának mesélt saját iskolájáról és Troy-beli életünkről, amíg én Maria összes középiskolás hallgatójával beszélgettem. Hoztunk diákat is a konyhakertünkről, bár fel sem

merült bennünk, hogy Naurun egyszerűen nincsenek konyhakertek. Egy felkellesült harmadikos le is rajzolta Mary néni konyhakertjét – tele banán- és kókuszfákkal. A valóság az, amiből kiindulhatunk.

Kun Te Lee, a Kínai Köztársaság Naurui Mezőgazdasági Technikai Missziójának vezetője szerint „a mezőgazdasághoz három dolog kell: édesvíz, termékeny, művelhető föld és emberek, akik megművelik”. Nauru emberlakta történelme során az édesvízkészletek mindig szűkösek voltak, főleg a száraz időszakokban. A parti sáv talajai szélsőségesen rossz minőségűek, a Tető kevéske termőföldjét pedig a sziget közepén halmozták fel. Bár Lee úr és társai bebizonyították, hogy számos élelmiszernövény – okra, uborka, káposzta, póréhagyma, tojásgyümölcs, tök, papaya, banán és mások – természetből Naurun, nem lesz könnyű kísérleti parcellákat az egész szigetre kiterjedő mezőgazdasággá fejleszteni.

Mario fél tízkor vett fel minket, és Maria iskolájához mentünk. Maria a parkolóban üdvözölt, majd a nap és az eső ellen befedett folyósokon mentünk az osztályához. A gyöngybetűkkel teleírt tábla arra várt, hogy a hallgatók lemásolják, a falakon minden elképzelhető helyen térképek, ábrák – ökoszisztémák, halastavak, a légköri keringés – és a hallgatók munkái függtek. Amíg felállítottam és kipróbáltam a diavetítőt, Mario függönnyel besötétítette a termet. Maria bemutatott elsőként érkező hallgatóinak, de hamarosan olyan sokan érkeztek, hogy az egyéni bemutatkozásra már nem volt idő. Makulátlan fehér blúzaik, ingeik elfedték a zavart napbarnított, fiatal arcukon. Általában nem sokat foglalkozom az emberek külsejével, most azonban elámultam: valamennyien képeslapra illő szépségek voltak. A lányok mosolyogtak és nevetgéltek, a fiúk tartózkodóbban viselkedtek, amíg Maria meg nem nyitotta az előadást. Diáim adták a témát: a világ földrajza, Troy, otthon, család, kert, éghajlatváltozás, népesedés, biológiai sokféleség, gazdaság. Igyekeztem humorral és kérdésekkel megmozgatni a hallgatókat. Nagyon udvariasak és félénkek voltak. Nyilvánvaló volt, hogy néhányuk nagyon érdeklődik és ért, de mint a hasonló eseményeknél általában, itt sem tudhattam, mit sikerült átadnom.

Maria egy naurui kollégája is beült az előadásomra, és elgondolkodtatták a hallgatókat. Amikor a szünetben a tanáriban beszélgettünk, megkérdezte: „Mit tegyünk? Ha a gyerekeim ezt kérdezik, csak azt tudom felelni, hogy néhány éven belül egyszerűen el kell költöznünk innen.” Arra volt kíváncsi, hogy ugyan mi lehet az oka annak, hogy egyáltalán látok reményt Nauru számára. Nem emlékszem pontosan, mit válaszoltam – hogy remény mindig van, az emberek felismerhetik, mi a baj, és találhatnak megoldást, persze nem lesz

könnyű – de azt tudom, hogy válaszom túl általános volt ahhoz, hogy az ő naurui élete számára bármit is jelentsen. Kérdése mégis a dolog lényegére tapintott. Tényleg van miben reménykednünk? Vagy a remény csupán az emberi agy evolúciójának terméke, amely jó szolgálatot tesz ugyan, de nem fér össze agyonszarolt bolygónk biológiai és fizikai valóságával? Lehetséges, hogy az evolúció nagyszerű kalandja olyan értelmes fajt hozott létre Földünkön, akinek sikere egyben bukását alapozta meg?

BÁR SOKFELÉ JÁRTUNK és éltünk, talán Nauru volt az egyetlen, ahol nem láttunk csavargót, koldust, senki sem éhezett és senki sem akart semmit ráncsózní. Úgy tűnt, valami laza kapcsolat fűz össze minden embert, és az alapvető szükségletek mindenki számára biztosítottak. Nincs turizmus, nem is törekednek arra, hogy turistákat csalogassanak szigetükre. A sziget egyetlen ipari üzeme a haldokló NPC – más, úgy tűnik, meg sem tudott telepedni. A városban láttunk egy új, nagy hullámbádog épületet, amelynek homlokzatán a következőket olvashattuk: NAURU ELSŐ ÜDÍTŐITAL- ÉS PALACKOZÓ-ÜZEME. LÉGY NAURUI, VÉGY NAURUIT, TÁMOGASD A NAURUIT. ALAPÍTVÁ 1995 JÚLIUSÁBAN. Micsoda remek ötlet! Nem kell üdítőt behozni, termeljük meg helyben. Izgatottan léptünk be, hogy megkóstoljuk a Noddy üdítőt, ám kiderült, hogy a cég már nem gyártja, csupán a meglévő készleteket árusítja ki, mielőtt felhagyna a bolttal.

MINT BÁRHOL MÁSHOL, Naurun is van néhány sport, amely széleskörű, lelkes támogatásban részesül: az ausztrál futball, a súlyemelés és a fregattmadarak megfogása és megszelídítése (ősi sport). A Menen Szálló pultosa rajongott az ausztrál futballért: ha csak lehetett, ez ment a tévén. Egy ausztrál középiskolai focicsapat érkezett egyhetes edzőtáborozásra, és két bemutató meccset is játszottak. Nemrégiben kiderült, hogy a nauruiak született súlyemelő-tehetségek, ezért építettek egy sportközpontot, és igazgatónak szerződtették Ausztráliából Paul Coffát, azzal a reménnyel, hogy a naurui súlyemelőket elvezeti a világ élvonalába. A közelmúltban egy csendes-óceáni regionális bajnokságon a naurui súlyemelők 39 aranyérmet nyertek. A sport, elsősorban Nauru sportélete előmozdítása érdekében hatalmas költséggel létrehozták a Sports Pacific Network tévéadót, amely a Csendes-óceán központi területeire sugároz sportadásokat. Akárcsak az Egyesült Államokban vagy szülővárosomban, Troyban, az emberek esze és szíve nem éppen azokkal a

gondolatokkal van tele, amik minket Naurura hoztak. Nem beszédtéma a biológiai sokféleség csökkenése, a túlnépesedés, a pazarló fogyasztás vagy az éghajlatváltozás – mégis, ezek a kérdések ott leselkednek létük és létünk sötét zugaiban, és gyakrabban vetődik rájuk a fény, mint egy évtizeddel ezelőtt.

NAURU ALÁÍRTA AZ 1997-es Éghajlatváltozási Keretmegállapodást, és részt vesz a Csendes-óceáni Klímaváltozás Segélyprogramban (PICCAP). A PICCAP biztosítja az anyagiakat ahhoz, hogy helybeliek kiválasztott csoportját kiművelje ebben a témában, akik tudásukat majd továbbadják szigetük többi lakójának. Ezen ismeretek birtokában az egyes szigetállamok népe megtervezheti, hogyan reagáljon az éghajlatváltozásra és az óceán szintjének emelkedésére. A Nemzeti Szeminárium az éghajlatváltozásról, amit a Menen Szállóban tartottak július első hetében, a PICCAP oktatási programjának része volt, és amíg végighallgattam az előadásokat és vitákat, Naurut kivételes esetnek tartottam. Még ha mindenki olyan alaposan meg is érti az éghajlatváltozással kapcsolatos bonyolult összefüggéseket, mint az előadó, fog-e valami változni? Milyen választási lehetősége van Nauru népének, ha a tengerszint emelkedik, hiszen összes lakható területük néhány méterrel a jelenlegi tengerszint fölött fekszik? A szigeten nem mehetnek sehová. De tényleg kivétel Nauru? Egy komoly éghajlatváltozás valószínű következményei – a jelenleg is folyó tömeges kihálás drámai felgyorsulása, a mezőgazdasági hozamok sosem látott ingadozásai, hatalmas tengerparti területek víz alá kerülése, új élősködők és betegségek, viharosabb, szélsőségesebb időjárás – az egész emberiséget érinteni fogják, a túlburjánzott népesség nagy részét megfosztják otthonától és az egyéni életben maradáshoz és a társadalmi rend fenntartásához szükséges forrásoktól. Egy sűrűn benépesült világban az otthontalanná vált emberek nem mehetnek sehová; és élet-halál harcot kezdenek azért, hogy helyet szerezzenek maguknak. Mindennapossá válnak a harcok a forrásokért és a legkegyetlenebb nemzetiségi villongások – olyanok, mint amiket már ma is láthatunk Afrikában és Kelet-Európában. Természetesen bölcs dolog megtervezni, mit tegyünk, ha jön az éghajlatváltozás, mert el fog jönni az ember segédkezése nélkül is. Ugyanakkor borzasztó esztelenek vagyunk, mikor a légkör összetételének alapvető megváltoztatásával kikényszerítjük azt.

AZÉRT JÖTTEM, HOGY megtapasztaljam a mai Naurut és bekukucskáljak jövőjébe. Amit láttam és hallottam, többnyire megerősítette feltevéseimet,

ám a sokat vitatott jövő közelebb van és nagyobb kihívást rejt, mint azt mi Johnnal képzeltük. A népesedési problémáról például érdemben tudomást sem vettünk eddig. Ironikus módon egy brit tisztviselő 1919-ben arról győzte meg a nauruiakat, hogy ha létszámuk 1500 alá süllyed, meg fognak szünni népként létezni; pedig ez a szám megközelítette, ha nem meghaladta a sziget eltartóképességét az európaiak érkezése előtt. 7000 feletti bennszülöttjével (és ráadásul 3000 külföldivel) és az 5–8 gyermeket szülő asszonyokkal Nauru Földünk leggyorsabban növekvő népességei közé tartozik.

Nauru pénzügyi helyzetét nem tárják a nyilvánosság elé, nem is hallottuk, hogy polgárai erről bármely módon beszélgetnének. Nincs rendszeres újság, a kormánydokumentumokhoz vagy jelentésekhez nem lehet közkönyvtárban hozzáférni; ami azt illeti, az egyetlen könyvtár, amiről hallottunk, az NPC által fenntartott kicsiny szórakoztató könyvgyűjtemény volt. A pénzügyi nehézségek jelei azonban szembetűnőek. Sok kínai boltot és éttermet bezártak, a többiben sem nagy a forgalom. A tömegközlekedés összeomlott, sok közintézményre ráfér már a felújítás. Az iskolákban hiány volt alapvető kellékekből, például tankönyvekből vagy papírból. Televíziós közlemények tudósítottak arról, hogy késni fog az állami alkalmazottak fizetése – ehhez számos magánmegjegyzést fűztek. A kaotikus világgazdasági rendszerünkre jellemző láncreakció részeként számos ázsiai ország súlyos gazdasági nehézségei gyorsították Nauru máris bizonytalan pénzügyi helyzetének összeomlását.

BIZONYÁRA SZÁMÍTOTTAK A TETŐ fizikai és biológiai tönkremenetelére, ám e pusztítás jelentősége csak akkor válik világossá, mikor a gyenge fenntarthatóság eszméje megdől. A sziget megmaradt ökológiai termékenysége nem képes a jelenlegi, még kevésbé egy növekvő népesség táplálására, ruházására, lakhatásának biztosítására. 1945-ben már bebizonyosodott, hogy Nauru nem tud 5000 embert eltartani – pedig akkor a Tető nagyobb része még érintetlen volt. Mikor a szövetségesek elvágták Nauru ellátási vonalait, 250 literes hordókba töltött feketeföldön nőttek azok a kertek, amelyek – éppen hogy – életben tartották a nauruiakat és mások ezreit. Ma, ha nem érkezne több ellátmányt hozó hajó – mert semmi nem marad a szigeten, amit az élelemért és az élet fenntartásához szükséges más holmikért cserébe elvihetnének –, súlyos nyomorúság köszöntene be, sokan meghalnának, és egy súlyos aszály felmérhetetlen katasztrófát okozna. Egy gyengén fenntartható gazdaságra épülő civilizáció olyan, mintha egy kötéláncos foszladozó kötél len mutatná be gyakorlatát – biztonsági háló nélkül.

WES JACKSON, A LAND INSTITUTE egyik alapítója azon dolgozik, hogy Matfield Greenben – egy kis közösség Kansas szívében – meghatározza az ökológiai mérleget. Céljuk, hogy megbízható adatokat gyűjtsenek arról, hogy mik a bemenetek és a kimenetek, és mit kell tennünk, hogy megteremtjük az ökológiai egyensúlyt – vagy legalább közelítsünk hozzá. Egyfelől Matfield Green a Föld legtöbb más helyéhez hasonlóan nincs ökológiai egyensúlyban, de e tény realitása és jelentősége rejtve marad, mivel Matfield Green az észak-amerikai kontinens és az Egyesült Államok gazdasági rendszerének része. Másfelől, mivel Nauru gazdasági és ökológiai szempontból egyaránt elszigetelt, minden mástól több ezer kilométerre fekszik a Csendes-óceánban, ökológiai mérlege mindenki számára látható: bárki észreveheti, hogy a sziget lakói teljes mértékben máshonnan származó természeti és emberi javaktól függenek. Megpróbáltuk a világ közvéleményének figyelmét felhívni erre a tényre, és foglalkoztunk a kiegyensúlyozatlan mérleg jelentőségével és következményeivel.

Mindezek ellenére, úgy vélem, Nauru helyzete rendkívül súlyos és bonyolult, mivel kultúráját csak felszínesen változtatta meg a világ piacgazdasága. A nauruiak a nyugati felfedezés előtt és azután is egészen a második világháborúig kókuszából, csavartpálmagyümölcsből, halból és más természetes ennivalókból éltek. Lényegében gyűjtögetők voltak, akiknek a fennmaradását szigetük, a környező korallzátonyok és az óceán biológiai kincsei biztosították. Minden életfeltételt – víz, élelem, ruházat, menedék, emberi kapcsolatok – készen vagy könnyen megszerezhető formában biztosított a kellemes, bár meleg és párás trópusi éghajlatú sziget. Más gyűjtögető kultúrákhoz hasonlóan sohasem hallottak rendszeres nyolcórás munkanapról – esztelenségnek is tartották volna. A munka még ma is mást jelent Naurun, mint a piacialapú ipari országokban. A naurui kultúra gyűjtögető jellege még ma, kétszáz év múltával is megmutatkozik. A függetlenség megszerzése óta eltelt három évtizedben csupán annyi történt, hogy a nauruiak nem hálókkal, horgokkal, lándzsával és kézzel vadásszák a helyben termő, hanem pénzzel a globális javakat. Nem a piacgazdasághoz alkalmazkodtak; sokkal inkább beillesztették a piacgazdaságot hagyományos kultúrájuk rendszerébe.

A foszfát nélküli jövőben a nauruiaknak egyre több nehézséget fog okozni hagyományaik fenntartása, főleg ha kudarcot vall kísérletük a részvételre egy gyenge fenntarthatóságra épülő gazdaságban – pedig úgy tűnik, éppen ez történik. Természetesen az is halálos ítéletüket jelenti, ha termékenységük olyan magas marad, hogy létszámuk harminc-nyolcvan évenként megkettőződik.

Miben reménykedhetünk tehát? Nauru népe ma komoly figyelmeztető erejű negatív visszacsatolásokat kap a piacgazdaságtól. Válaszúton állnak, akárcsak 1968-ban – akkor a piacgazdaság még nem küldött negatív visszacsatolást –, de már nincs foszfátjuk és azóta biológiai rendszereik jó részét is elpusztították. Ha továbbra is fenn akarják tartani kultúrájukat Naurun, hosszú távú terveket kell kovácsolniuk, amelyek biztosítják az alapvető létszükségleteket a ma már súlyosan elszegényített fizikai és biológiai környezetben és anyagi korlátaik között.

Naurunak – mint 1968-ban – ismét páratlan lehetősége van arra, hogy modellként szolgáljon az egész világ számára. Miután csak hétezeren vannak, minden nauruinak módja van arra, hogy tevékeny részt vállaljon Nauru problémáinak naurui módra történő megoldásában. Talán kialakíthatnak egy megegyezésen alapuló döntéshozó rendszert – ilyen kis létszám esetén van erre lehetőség. Alapíthatnak egy közösségi fórumot, ahol megvitatják a fenntartható lét megteremtéséhez kapcsolódó kihívásokat, például a népességpolitikát, az oktatás célját és azt, hogy mit kellene Nauru gyermekeinek és felnőttjeinek megtanulniuk ahhoz, hogy valamennyien sikerrel vehessenek részt a közösség hosszú távú céljainak megvalósításában. Ha Nauru népe képes újra megteremteni egy fenntartható életformát Naurun, ez reményt nyújt az egész emberiség számára. A fenntartható kultúra újraépítése nem kis feladat a nauruiak számára; a többi út azonban nem jelent megoldást, csak azt, hogy megadják magukat egy bukott gazdasági rendszer előtt.

NAURURÓL VALÓ VISSZATÉRTEM óta Johnnal együtt még inkább megértettük, hogy Nauru története valóban példázat az egész Föld számára. A fejlett világ embereinek többsége táncol, énekel, bulizik, izgul a sporteseményeken és vagyionokat költ rájuk, élvezi a jó ételeket, gyönyörködik a csecsemőkben és kisgyermekekben, szenvedélyesen büszke saját eredményeire, meg van győződve arról, hogy világképe helyes, hogy a technika majd minden problémát megold, és azt hiszi, az ember elkülönül, felette áll a többi teremtménynek. E viselkedés, hozzáállás és érzelmek kulturális mítoszainkban és hiteinkben gyökereznek, amelyeket egyesek szerint igazolnak azok a fantasztikus eredmények, amelyeket nap mint nap elkönyvelhetünk: a gyors világméretű kommunikáció, a szervátültetések, a betegségek eltörlése, az űrutazás és -kutatás, a számítástechnika, a géntechnológia, az élelmiszerek, kábítószer, utazási lehetőségek sosem látott bősége vagy az egyre növekvő várható élettartam – hogy csak néhányat említsünk.

Más szavakkal: tudományon és technikán alapuló gazdasági rendszerünk bevált! A józan ész azt mondja: „Ha működik, ne piszkáld!” Most azonban, hogy egész Földünket és annak biológiai sokféleségét kizsaroljuk, nem azt mondja-e Nauru példája és még megszámlálhatatlan másik hasonló, hogy gazdasági rendszerünk valójában nem működik? A fenntarthatóság megteremtése emberekkel telezsúfolt, az emberiség mai életmódja által elszegényített világunkban nem követeli-e meg, hogy újragondoljuk kapcsolatainkat embertársainkkal és a többi teremtménnyel? Válaszunk: Dehogynem! Csatlakozunk azokhoz, akik látják, hogy micsoda leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak elénk, ha továbbra is az eddigi úton haladunk. Sajnos kultúránk sikere hatalmas tehetetlenséget hozott létre, a múltbeli hibákat nehéz beismerni, fontos és alapvető változtatásokat még nehezebb keresztülvinni. Az 1968-ban kulcsfontosságú válaszüton álló nauruiakhoz hasonlóan a világ gazdasági kultúrája is a fenntarthatatlanság és a biztos pusztulás útjára lépett; Tikopia népéhez hasonlóan azonban talán még irányt változtathatunk. Véleményünk szerint egy példátlan és gyors kulturális változás hiányában a ma ismert emberi civilizáció össze fog omlani, akár több évszázados lassú haldoklással, akár néhány évtized alatt végbemenő hirtelen katasztrófával; és a lefelé vezető út biztosan borzasztó lesz. Mi, a Föld emberisége azonban kezünkben tartjuk mindazt a tudást és forrást – biológiai és minden mást –, amivel megteremthetjük a fenntartható létezését.